

Uvod

Dolgoživost ni več le del futurologije. Dolgoživost postaja realnost. Življenjska doba se podaljšuje, ljudje se aktivno starajo, ustvarjajo novo razumevanje starosti in staranja. Po mnenju nekaterih nastaja »nov narativ« staranja, drugi poudarjajo, da v vsakdanjem življenju vsakega starejšega človeka vznikajo nove prakse. Odpirajo se nove poti na različnih področjih, zato želimo razumeti nove pojave staranja in dolgih prehodov med (pod)obdobji starosti, izzive, s katerimi se soočajo starejši, ter spodbujati strategije, ki prispevajo k pozitivnemu ali dobremu staranju. V strokovni literaturi se pojavljajo poimenovanja: uspešno staranje, dobro staranje, produktivno staranje, aktivno staranje, pozitivno staranje itd. Včasih se pojavijo kot samostojni koncepti, včasih kot sopomenke; najpogosteje dobro staranje sloni na zdravju in aktivnosti ter vključenosti. Prav tako se nizajo različni napotki za dobro staranje, ki izhajajo iz znanstvenih raziskav (npr. biologije staranja, nevroznanosti, medicine) ali iz tradicionalnih religioznih spoznanj (npr. budizma). Pri vseh konceptih in napotkih se pojavlja vseživljenjsko učenje, ki je sicer različno imenovano, toda vedno gre za razvoj novih veščin, znanja, stališč, emocionalnih spretnosti, vrednot, mentalnih strategij ... Učenje lahko spodbujamo z organiziranimi praksami in ena izmed pomembnejših strategij za dobro staranje je izobraževanje starejših. Sodobni starejši niso le pasivni opazovalci razvoja, temveč so vse bolj aktivni soustvarjalci praks, znanja, nosilci življenjske modrosti in vir navdiha. Univerze, ki odpirajo vrata tudi ljudem, starejšim od 55 let, postajajo prostori srečevanja, povezovanja in ustvarjanja – znanja, medgeneracijskih vezi ter osebnega zadovoljstva, kot povedo študenti in študentke Modre fakultete Univerze v Ljubljani. Starejši študenti in študentke so nova ciljna skupina za univerze v Evropi, Ameriki, na Kitajskem (Archer in Kops, 2020; Gonçalves Gaia idr., 2024; *The benefits ...*, b. d.), ki na različne načine odgovarjajo na dolgoživost.

Modra fakulteta na Univerzi v Ljubljani je projekt, ki podpira aktivno modrost in pozitivno staranje ter je odmik od marketizacije, kot je poznana v izobraževanju odraslih (gl. Fejes idr., 2016; Muhrman in Andersson, 2021). Izobraževanje starejših odraslih na Univerzi v Ljubljani mislimo kot prakso izobraževanja, ki upošteva nove načine sodelovanja pri ustvarjanju znanja (gl. Milazzo idr., 2023) in organiziranju javnih dejavnosti (gl. D'Alema in Manzini, 2024). Zoperstavlja se tekmovalnosti in izločevanju ter spodbuja vključevanje vseh. Znanje in drugi rezultati učenja so namenjeni osebnemu in socialnemu blagostanju, duhovnemu, duševnemu in socialnemu razvoju. Če se pri izobraževanju v podjetjih sprašujejo o tem, koliko in kako znanje prispeva k tržni uspešnosti podjetja, se pri izobraževanju starejših na univerzi sprašujemo predvsem o tem, koliko in kako znanje prispeva k dobrobiti študentov, sprašujemo se o učenju kot nesmrtni duši humanizma, kot je zapisano v poglavju monografije z naslovom *Učenje, nesmrtna duša humanizma*.

Modra fakulteta ozavešča o pomenu znanja (ne zgolj informacij) za dobrobit življenja, za smiselnost in pravičnost, za dobre odnose, ustvarjalnost, ki napolni vsakdanje življenje. Starejši – tako kot druge generacije – potrebujejo vodnjak znanja za kritično premišljevanje o pojavih, odnosih, procesih. Potrebujejo znanje, s katerim ustvarjajo odnose jaz-ti, odnose za dobro počutje ter odnose za pravično, odgovorno in skrbno skupnost. Negujemo ali vzgajamo polne vzajemne odnose, kjer drug drugega doživljamo kot celovito osebo, in ne kot objekt.

Monografija Vedno radovedni: izzivi in priložnosti za učenje starejših odraslih na univerzah osvetljuje izobraževanje starejših skozi tri skupke, ki smo jih naslovili s strokovnimi besedami, vendar lahko za ista sporočila uporabimo tudi osebne besede iz izjav študentov Modre fakultete, ki smo jih povzeli iz anket in intervjujev.

Prvi del monografije, **Znanje brez meja: univerze in dolgoživost**, se posveča vlogi univerz v času starajoče se družbe. Ta sklop bi lahko doživljajsko naslovili: **»UL je moja univerza. Lepo je, da mi po upokojitvi ponuja, da se še naprej izobražujem na njej.«**

Modra fakulteta in druge oblike izobraževanja starejših na univerzah so del tretjega poslanstva univerz (Cai in Lattu, 2022; Milazzo, 2025; Pinheiro in Stensaker, 2014), ki ga sestavlja splet aktivnosti za prenos znanstvenih, tehnoloških in kulturnih dosežkov/inovacij v okolje. Gre za prenos akademskega znanja ali »produktivno transformacijo« raziskovalnih spoznanj in umetniških dosežkov za lokalno okolje, ki poteka v sodelovalnem procesu med univerzo ter okoljem (organizacije, civilna družba, lokalne skupnosti ...) z namenom spodbujati družbeni in gospodarski razvoj. Odprtost univerze za prenos znanja postane pot za doseganje blagostanja prek povezovanja z lokalnimi partnerji in ustvarjanja inovativnih učnih okolij, kot je primer povezovanja Modre fakultete s Centrom aktivnosti Fužine, ki je opisano v poglavju Povezani v različnosti. Dejavnosti tretjega poslanstva se razvijajo prek dveh osi. Ena od teh je kulturno in socialno poslanstvo (javno angažiranje, produkcija dobrin, ki so namenjene dvigu družbene dobrobiti), druga je prenos znanja v gospodarstvo (ekonomsko poslanstvo). Izobraževanje starejših v večji meri prispeva k družbenemu poslanstvu. Starejši študenti doživljajo univerzo kot pomembno za prenos znanja, za medgeneracijsko povezovanje, kot je predstavljeno v poglavju Vloga medgeneracijskega učenja pri oblikovanju za starost prijazne univerze in skupnosti. Starejši se počutijo dobrodošli in razvija se skupnost, ki je podobna modrim območjem (ang. blue zones). Razvoj dejavnosti izobraževanja starejših je povezan s sodelovanjem javnosti po načelih povezovanja na temelju pravičnosti in skrbnosti (D'Alema in Manzini, 2024). Modra fakulteta je inovativna in kritična praksa, ki jo razvijajo študenti in učitelji ter organizatorji izobraževanja in raziskovalci kot odgovor na fluidnost, povezave, ki razpadajo, in institucije, ki sicer ukoreninjene v tradiciji iščejo nove poti.

Drugi del, **Izobraževanje starejših: pot k pozitivnemu staranju**, poudarja pomen vseživljenjskega učenja za dobro počutje, samopodobo in aktivno staranje. Drugi sklop bi z besedami študentov naslovili z izjavo: **»Rada se vračam na svojo fakulteto.«**

Zgornja poved je izjava »modre študentke«, kot je bila napisana v evalvaciji izobraževalnih programov. Študenti in študentke povedo, da ob vračanju na fakulteto oživijo občutki, oživi utelešeno znanje o višini stopnic in gumbih pri dvigalu ter legendarni modri ograji na Filozofski fakulteti. Takole je dejala neka druga študentka: »Ko stopim skozi vrata, me preplavi občutek domačnosti in občutek mladosti. Hodniki, ki jih poznajo moji koraki, učilnice, ki še vedno dišijo po onem doživetem znanju izpred 40 let, po radovednosti in upornosti ... Moji novi kolegi na Modri fakulteti me spomnijo, zakaj se rada vračam. Ni le nostalgija tisto, kar me vleče. Bolj je prijeten občutek pripadnosti v času, ko vse hitro mineva.«

Starejši študenti in študentke poudarjajo drugačne poti, poudarjajo svobodo, spomin, narativno znanje, kot je opisano v poglavju o antipedagoških razsežnostih filmskega opismenjevanja starejših ali v poglavju o bralni pogovarjalnici. S svojim delovanjem in razmišljanjem imajo pomembno vlogo pri iskanju novih rešitev v negotovem svetu. Starejši razvijajo aktivno modrost (ang. *active wisdom*),¹ ki je značilna za obdobje med približno 55 in 75 leti, in radikalno radovednost. Dovolijo si prevetrili ustaljene norme in spontano odkrivati smisel življenja, kot npr. junakinja v filmu *Babica gre na Jug*. Obdobje aktivne modrosti je obdobje, ko (lahko) postanemo svobodni in spremenimo svoje življenje, ko se vprašamo, ali je delo res naša identiteta in kaj si želimo. Ta želja ni želja v pomenu primanjkljaja, temveč je želja v pomenu procesa. S staranjem narašča želja po učenju in spoznavanju, ljudje so radovedni. Radovednost pa je eliksir življenja, ki vodi v veselje. Starejši študenti, prosti prisil in pritiskov, ki so del mlajših let in pričakanj okolja, zasijejo v novi svobodi. V času aktivne modrosti je kristalizirana inteligenca pomembnejša od hitrosti, dobri odnosi so pomembnejši od dosežkov, ki veljajo za uspeh v srednjem odraslem obdobju. Starejši preizprašujejo pomen uspešnosti, kot jo promovira tekmovalna družba, in gradijo prostore sprejetosti, zato pa potrebujejo novo znanje, nove programe ter strategije učenja.

Tretji del monografije, **Učenje za modre in aktivne: novi programi**, predstavlja konkretne prakse in inovativne programe, ki starejšim omogočajo vključujoče in zanje relevantno izobraževanje, ki jim prinaša polnost časa. Tretji sklop bi naslovili z izjavo študentke: **»Oživile ste me.«**

1 Kronološka starost pri tem ni tako pomembna, pomembnejša je mentalna čilost. To je obdobje, ki velja kot »novo obdobje« ali prehodno obdobje v starost. Mary Bateson, ki je vpeljala izraz aktivna modrost, je za to obdobje uporabila besedo odraslost II. Ker se predvideva, da se bo življenje še podaljševalo, pomeni obdobje po 55. letu drugo polovico življenja, ki ga moramo še odkriti in napolniti. To ni več čas nemoči, temveč je čas, ki ga nekateri imenujejo »drugi val«. V tem kontekstu pomeni upokojevit nov začetek.

Po upokojitvi ljudje pogosto doživijo stres, tranzicija je zapletena, izgubijo del identitete, ki je bil povezan s poklicnim delom, izgubijo obsežno socialno omrežje, povezano z delovnim okoljem, zato potrebujejo nove možnosti za osebno rast, kot je opisano v poglavju o razvoju tranzicijskega učenja za prehod iz dela v upokojitve. Ključno je spoznanje, da učenje ne pozna starostnih meja, da nova prijateljstva nastajajo v vseh življenjskih obdobjih. Starejša študentka je povedala svojo zgodbo o prehodu. Zelo zapletena tranzicija je bila povezana z boleznijo, tako da je pripovedovalka občutila izgubo profesionalne identitete in identitete zdrave ženske z mnogimi načrti. Zdelo se ji je, da tone in da ne bo zmogla. Ko se je vključila v prvi izobraževalni program, je spoznala tudi zgodbe drugih. Učenje in odnosi v skupini so imeli moč transformacije. S spoznavanjem novih področij, novih ljudi je ponovno začutila polno dihanje ali z njenimi besedami: »Oživile ste me.«

Ker starejši ljudje doživljajo novo obdobje predvsem prek dobrega počutja, dobrobiti, dobrih odnosov, povezanosti in smiselnosti delovanja, potrebujejo nove programe za izobraževanje, povezovanje, vključevanje. Do leta 2050 bo približno četrtnina evropskega prebivalstva starejšega od 65 let. Ker je izobraževanje dokazano v pozitivni korelaciji z boljšim počutjem, bolj zdravim življenjem in aktivnostjo pri starejših, bi morali na univerzah razviti programe, ki sledijo potrebam starejših alumnov in drugih v okolju univerze. Raziskave (gl. npr. The benefits ..., b. d.) dokazujejo, da je mentalna dejavnost »instrument« za ohranjanje duševnega in telesnega zdravja ter razvoj blagostanja. Ker to vemo, je le vprašanje, kako naj univerze in druge visokošolske organizacije raziskujejo in razvijejo inovacije za dolgoživo družbo. European University Foundation (EUF) je leta 2024 organizirala med drugimi skupinami tudi Knowledge Exchange Community (KEC) z razpravami o aktivnem staranju in vlogi univerz (Active ageing ..., 2024). Zanimalo jih je, kako razvijati internacionalizacijo izobraževanja starejših na univerzah (kakšne so prednosti in kakšne ovire, kakšne strategije uporabljati, da se starejši vključijo v mednarodno povezovanje) ter kako razviti možnosti za prakse izobraževanja z mednarodnim povezovanjem.

Ta monografija je nadaljevanje dveh del, ki sta nastali od začetka projekta Modra fakulteta na Univerzi v Ljubljani v sodelovanju raziskovalcev in učiteljev z Univerze v Ljubljani, Univerze v Mariboru in Univerze na Primorskem. Prva knjiga je izšla kot visokošolski učbenik – Homo senescens: dolgoživost in izobraževanje starejših (2022). Druga je izšla kot dopolnitev učbenika s prispevki raziskovalcev – Homo senescens II: izbrane teme (2023). Monografija Vedno radovedni: izzivi in priložnosti za učenje starejših odraslih na univerzah (2025) prikazuje prakse na univerzah in preizprašuje možnosti za nadaljnji razvoj. Vsa tri dela so poklon ljudem, ki ostajajo radovedni v zrelih letih, in so povabilo k razmisleku o družbi znanja, ki naj vključuje vse generacije, ter o vlogi univerze pri izobraževalnih inovacijah.

Literatura

- Active ageing and the Role of Higher Education (2024). <https://uni-foundation.eu/2024/08/19/active-ageing-and-the-role-of-higher-education/>
- Archer, W. in Kops, W. (2020). Older Adult Learners: An Opportunity for Universities. V M. Slowey, G. H. Schuetze in T. Zubrzycki (ur.), *Inequality, Innovation and Reform in Higher Education* (str. 251–264). Springer.
- Cai, Y. in Lattu, A. (2022). Triple Helix or Quadruple Helix: Which Model of Innovation to Choose for Empirical Studies?. *Minerva*, 60, 257–280.
- D'Alema, M. in Manzini, E. (2024). *Fare insieme. Una nuova generazione di servizi pubblici collaborativi*. EGEA, Università Bocconi.
- Fejes, A., Runesdotter, C. in Wärvick, G. B. (2016). Marketisation of adult education: principals as business leaders, standardised teachers and responsibilised students. *International Journal of Lifelong Education*, 35(6), str. 664–681.
- Gonçalves Gaia, W. N., Vieira da Silva, W., Santos Costa Vieira da Silva, L., Alves Barbosa, M., Kuhn, N. in Veiga, C. P. (2024). Enhancing quality of life for older adults through university education: a scoping review. *Educational Gerontology*, 50(11), 973–992.
- Milazzo, N. (2025). Non c'è due senza tre: perché la Terza Missione per le università è importante, e migliora la didattica e la ricerca. *Scienza in rette*. <https://www.scienzainrete.it/articolo/non-c-due-senza-tre-perch%C3%A9-terza-missione-le-universit%C3%A0-importante-e-migliora-didattica-e>
- Milazzo, N., Carra, L. in Bianchi, M. (ur.). (2023). *Nuovi modi di condividere il sapere*. Milano University Press.
- Pinheiro, R. in Stensaker, B. (2014). Strategic Actor-Hood and Internal Transformation: The Rise of the 'quadruple-helix university'?. V J. Branković, M. Klemenčić, P. Lažetić in P. Zgaga (ur.), *Global Challenges, Local Responses in Higher Education* (str. 171–189). Sense Publishers.
- The benefits of lifelong learning for older adults (b. d.). <https://www.uil.unesco.org/en/thematic-studies-benefits-lifelong-learning-older-adults>

Nives Ličen in Meta Furlan